

Geringde Kokmeeuwen *Larus ridibundus* in de winter in Eelde

Marcel Bonder

In Eelde werden in opeenvolgende winters tien geringde Kokmeeuwen afgelezen. Daarvan waren er drie geringd in Denemarken, één in Estland, één in Letland, één in Finland en vier in Nederland. De Nederlandse vogels waren, op één na, in de winter in Groningen geringd en behoorden waarschijnlijk ook tot de Baltische populatie. Sommige vogels keerden iedere winter naar Eelde terug en bleven daar tot begin maart hangen. Andere vogels wisselden blijkbaar ook met andere gebieden uit (waaronder de stad Groningen).

Wie kent ze niet; de brutale krijssende Kokmeeuwen die tijdens het 'eendjes voeren' regelmatig brood jatten van de soepeenden en -ganzen. Daarnaast vliegen deze meeuwen achter mestkarren aan en stropen ze vuilstorten af naar eventuele etensresten. Het 'ongedierte' onder de vogels en zeer algemeen, dus wat is er nu interessant aan deze vogelsoort?

Dit artikel gaat over het wel en wee van enkele Kokmeeuwen in Eelde. De gegevens voor dit artikel zijn gebaseerd op waarnemingen die sinds de winter van 1996/97 zijn gedaan bij twee vijvers in Eelde. Het doel van dit onderzoek is inzicht te krijgen in herkomst, plaatstrouw en verblijfsduur van Kokmeeuwen in Eelde.

Werkwijze

Methode van aflezing

Het aflezen gebeurt in augustus tot en met maart, de periode dat meeuwen binnen de bebouwde kom zijn te vinden. Vaak zitten Kokmeeuwen op daken, op het water of vliegen ze rond. In dit geval is het aflezen van ringen niet mogelijk. Daarom worden de meeuwen gelokt naar de plaats waar de ring het makkelijkst is af te lezen. Dit gebeurt door het strooien van oud brood of kaas op kale plekken in het gras, op ijs of op een trottoir. Wanneer Kokmeeuwen bij het voer landen, kan met de kijker of het blote oog de groep worden afgezocht op geringde individuen. Zo ja, dan wordt geprobeerd de ring met kijker of telescoop af te lezen. Belangrijk is dat de vogel soms stilstaat, want anders is de inscriptie op de ring niet te lezen. Door het voer op een bepaalde plaats in de groep te gooien, is het meestal mogelijk om de vogel of de ring te laten draaien. De ring kan dan van alle kanten worden bekeken. Kokmeeuwen hoeven niet te worden gelokt wanneer ijs aanwezig is op vijvers. Dan staan de vogels op het ijs te rusten of te poetsen. Met een telescoop kunnen dan de ringen worden afgelezen. Ook zijn er bij vorst vaak meer meeuwen in dorp of stad aanwezig. Het

zoeken van wormen en emelten is dan niet mogelijk in de graslanden. Hierdoor zijn meer vogels afhankelijk van het voedselaanbod in stad en dorp.

Een geringde Kokmeeuw kan een kleurring en/of een metalen ring hebben. In geval van een kleur- en een metalen ring volstaat om alleen de kleurring af te lezen. Dit kan vaak met een kijker. De code op een kleurring bestaat uit twee tot vier letters en/of cijfers en staat op drie zijden van de ring. De meeste geringde Kokmeeuwen hebben echter alleen een metalen ring. Het aflezen van een metalen ring is lastig, vooral omdat de inscriptie vaak klein is en deze rondom in de ring is gegraveerd. Vaak moet een dergelijke ring stap voor stap worden afgelezen. Bovendien zal het niet de eerste keer zijn dat de Kokmeeuw wegvliegt wanneer de inscriptie bijna is ontcijferd. Onvolledige of niet met 100% zekerheid afgelezen ringen worden nooit aan de ringcentrale gemeld.

De geringde Kokmeeuwen die de afgelopen jaren in Eelde zijn waargenomen, zijn voornamelijk bij de vijver nabij het bejaardencentrum 'Else v.d. Laanhuis' gezien. Hier zijn negen geringde Kokmeeuwen afgelezen. Bij de vijver nabij het bejaardencentrum 'Baggelwieken' zijn eveneens geringde Kokmeeuwen afgelezen. Hier zijn twee Kokmeeuwen met ring waargenomen, waarvan één regelmatig bij 'Else v.d. Laanhuis' te zien was.

Ringinscriptie en herkomst van kleurringen

In Drenthe kunnen gekleurringde Kokmeeuwen van verschillende Europese projecten worden gezien. Dit kunnen Kokmeeuwen zijn uit Denemarken, Duitsland, Finland of Nederland. De kleurringen van deze landen zien er als volgt uit:

Denemarken: wit met drie letters en/of cijfers;

Duitsland: groen of zwart met cijfers voorafgaand met de letter A;

Finland: groen, zwart of wit met drie cijfers voorafgaand met de letter C;

Nederland: geel met twee cijfers en/of letters.

De inscriptie op metalen ringen bestaat uit een individuele code en een adres van de ringcentrale. Vrijwel ieder land heeft zijn eigen ringtype, maar er zijn enkele landen waar diverse ringtypen in omloop zijn (van Dijk & Majoor 1995). Zweden en Denemarken gebruiken ringen die erg op elkaar lijken. De ringcode kan bestaan uit combinaties van vier tot acht cijfers en/of letters, al dan niet met punten en streepjes ertussen. Afhankelijk van het land staat het adres boven of onderaan de ring. Alle Nederlandse ringen hebben als adres 'Vogeltrekstation Arnhem Holland', de code bestaat uit zeven cijfers. Het nummer begint altijd met een drie. Deze ringen zijn vaak redelijk leesbaar doordat ze relatief groot zijn. Belgische of Zweedse ringen zijn lastiger af te lezen, omdat de meest gebruikte ringtype vrij klein is.

Andere veldkenmerken van Kokmeeuwen

Behalve de inscriptie op de ring is het gebruikelijk om van elke geringde Kokmeeuw het volgende te noteren:

Ringpositie: de metalen ring kan links of rechts zitten. De ring kan zich bevinden op het loopbeen (tarsus) of boven het loopbeen (tibia). Sommige ringen zijn ondersteboven aangelegd.

Leeftijd: tot 31 december worden de jongen die in dat jaar zijn geboren, genoteerd als eerste kalenderjaar (1 kj) vogels. Vanaf 1 januari worden ze als 2 kj opgeschreven. Jonge vogels zijn te herkennen aan het bruine vlekkenpatroon.

Koptekening: is sterk variabel en is soms belangrijk bij individuele herkenning. Dit kan wanneer je steeds een geringde Kokmeeuw ziet met een 'koptelefoon' of 'oorwarmers' op. Individuele herkenning is ook mogelijk aan het moment en het patroon van de kopkaprui in de winter. Sommige individuen beginnen jaarlijks in december met rui naar een bruine kop, andere doen dat pas eind februari (van Dijk & Majoor 1995).

Poten: Kokmeeuwen kunnen ook aan de poten worden herkend aan de hand van kleurvariaties, vergroeiingen of het ontbreken van een poot.

Resultaten

Herkomst

In Eelde zijn Kokmeeuwen met ringen van Nederland, Estland, Litouwen, Denemarken en Finland waargenomen (Tabel 1 en 2). De meeste Kokmeeuwen zijn afkomstig uit het Oostzeegebied. Waarschijnlijk is de Deen 1Y5 broedvogel in de omgeving van Kopenhagen, gezien althans de waarneming op 22 mei 1997, middenin de broedtijd, in de buurt van Kopenhagen. Mogelijk zijn de in Groningen in de winter geringde Kokmeeuwen 3556.894, 3580.360 en 3580.336 ook afkomstig uit het Oostzeegebied. Dit geldt echter niet voor ringnummer 3501.571; deze is geringd als broedvogel op de vloeivelden van de suikerfabriek te Hoogkerk.

Verblijfsduur

De afgelezen Kokmeeuwen worden niet allemaal even vaak in Eelde waargenomen. Zo is 1Y5 sinds 1996 bij vrijwel alle bezoeken aan de vijver bij 'Else v.d. Laanhuis' gezien. Het lijkt erop dat deze meeuw in Eelde zijn vaste winterstek heeft. In 1999 was de vogel op 3 maart nog aanwezig, maar op 6 maart was hij verdwenen; dit patroon werd ook in 1998 en 1997 vastgesteld. Of deze Kokmeeuw jaarlijks op dezelfde datum terugkomt in Eelde, is nog niet bekend. Hiervoor zijn onvoldoende nazomerwaarnemingen gedaan. In 1998 was 1Y5 in ieder geval op 8 augustus terug in Eelde, vlak na het broedseizoen dat half juli eindigt.

Ook SF2 komt jaarlijks naar Eelde. Opvallend is dat deze meeuw hier uitsluitend aanwezig is in de periode december-begin maart. Het is bekend dat er twee trekgolven vanuit het Oostzeegebied zijn te onderscheiden (van Dijk & Majoor 1995). De

eerste komt vanaf half juli binnen en bestaat uit jongen en broedvogels die in Nederland hun slagpenrui voltooien. Tot deze groep behoort 1Y5. De tweede trek golf vindt eind oktober plaats en bestaat uit vogels die in het Oostzeegebied de rui hebben voltooid. Mogelijk behoort SF2 tot deze groep. De Kokmeeuwen 3556894 en 3501571 lijken sinds 1998 ook hun stek te hebben gevonden in Eelde. Nummer 3556894 heb ik sinds 1 februari 1998 bij bijna alle bezoeken gezien in van begin november tot begin maart. Na Groningen te zijn geringd, is hij tot nu toe alleen in Eelde waargenomen. Kokmeeuw 3501571 is meestal vanaf 5 december 1998 tot half februari in Eelde aanwezig. Dit geldt voor de Finse meeuw ST-153964 vanaf 10 januari 1999.

In tegenstelling tot de andere Kokmeeuwen zijn YN9, 3580360 en 3580336 minder honkvast. YN9 is in 1997 twee maal in Eelde waargenomen en nadien niet meer. Er zijn tot nu toe van deze meeuw nog geen waarnemingen van elders bekend. Hetzelfde geldt voor de andere twee Kokmeeuwen. Mogelijk waren deze Kokmeeuwen 'slechts op bezoek' in Eelde en fungeert een vijver in Groningen, Vries, Assen of misschien wel Meppel als winterkwartier. Het zou ook kunnen dat deze Kokmeeuwen geen vaste pleisterplaats in een dorp of stad hebben en voornamelijk op graslanden foerageren. In de winter van 1989/90 zijn voorts U-417969 en 222819 waargenomen. De Litouwse Kokmeeuw 222819 is éénmalig in Eelde gezien en nadien één keer in 1996 langs de Hoornse Plas. De Estlandse Kokmeeuw U-417969 is ook éénmalig in Eelde waargenomen, nadien echter drie maal in dezelfde winter in Groningen.

Tabel 1. Codes, ringplaats, geslacht, leeftijd ten tijde van ringen, ringdatum, waarnemers, eerste waarneming en aantal waarnemingen (tijdens 39 bezoeken) van individueel herkenbare Kokmeeuwen in Eelde in de winters van 1996/97-1998/99 (bronnen: Nederlandse Ringcentrale, Kjeld Pedersen, Eddie Fritze). *Codes, ringing site, sex, ringing age, ringing date, identification markings, observers, first observations and number of observations of individually recognisable Black-headed Gulls at Eelde in the winters of 1996/97-1998/99 (sources: Dutch Ringing Centre, Kjeld Pedersen, Eddie Fritze).*

Ringcode	SF2	YN9	1Y5	3501.571	3556.894
<i>Ringing code</i>					
Ringplaats <i>Site</i>	DK	DK	DK	NL	NL
	Hvidovre	Kopenhagen	Kopenhagen	Hoogkerk	Groningen
Sekse <i>Sex</i>	♂	♂	♂	?	♂
Leeftijd <i>Age</i>	2kj	3kj	3kj	>2kj	2kj
Ringdatum <i>Date</i>	31/12/95	24/2/96	28/3/96	4/6/98	26/1/98
Kenmerk <i>Marking</i>	wit	wit	wit	metaal	metaal
Aflezers <i>Observers</i>	PV, MB	PV, MB	PV, MB, KD	MB	MB
Eerste <i>First</i>	17/1/97	17/1/97	17/1/97	5/12/98	3/11/98
Winter 1996/97	1	1	6	0	0
Winter 1997/98	2	1	11	0	3
Winter 1998/99	5	0	16	10	10
Totaal <i>Total</i> Eelde	8	2	35	10	14

Tabel 2. Ringgegevens (bron: Nederlandse Ringcentrale) en waarnemingen van Kokmeeuwen in Eelde; zie ook Tabel 1 *Ringing data (source: Dutch Ringing Centre) and observations of Black-headed Gulls at Eelde; cf Table 1.*

Ringcode <i>Code</i>	U-417969	222819	ST-153964	3580360	3580336
Ringplaats <i>Ringing site</i>	Estland	Litouwen	Finland	Nederland	Nederland
	Parnu	Alytus	Lohja	Groningen	Groningen
Sekse <i>Sex</i>	?	?	?	man/male	man/male
Leeftijd <i>Age</i>	?	pullus	?	1kj	>2kj
Ringdatum <i>Date</i>	20Apr88	26Jun84	17Jun93	30Dec98	30Nov98
Kenmerk <i>Marking</i>	metaal	metaal	metaal	metaal	metaal
Aflezers <i>Observers</i>	KD	KD	MB	MB	MB
Eerste <i>First</i>	1/11/89	1/11/89	10/1/99	10/1/99	31/1/99
Winter 1989/90	1	1	0	0	0
Winter 1997/98	0	0	0	0	0
Winter 1998/99	0	0	4	1	1
Totaal <i>Total Eelde</i>	1	1	4	1	1

Discussie

Buiten het broedseizoen kunnen, afhankelijk van het voedselaanbod, tientallen tot duizenden Kokmeeuwen in een dorp of stad verblijven. Kokmeeuwen profiteren evenals Storm- en soms ook Zilvermeeuwen van het in de bebouwde kom aanwezige voedselaanbod. Vaak zijn Kokmeeuwen redelijk tam en kunnen ze goed worden bekeken. Sommige blijken ringen om te hebben. Evenals andere vogelsoorten worden Kokmeeuwen geringd om te weten komen hoe de trekbewegingen zijn of hoe oud ze kunnen worden.

Uit langlopend ringonderzoek aan Kokmeeuwen blijkt dat een groot deel van de Nederlandse broedvogels wegtrekken naar België, Frankrijk en Zuid Engeland. Hiervoor in de plaats komen in de periode juli-maart broedvogels uit het Oostzeegebied naar Nederland om te overwinteren (van Dijk & Majoor 1995). In deze periode kunnen geringde meeuwen worden waargenomen uit Scandinavië, Litouwen en Duitsland. 's Winters zijn ook veel Nederlandse vogels in verstedelijk gebied waar te nemen, maar deze zijn veelal buiten het broedseizoen in Nederland geringd (en dus mogelijk ook uit het Oostzeegebied afkomstig).

Behalve dat het aflezen van Kokmeewringen een schat aan gegevens oplevert, is het aflezen ook leuk. Voor mij is het altijd spannend om te zien welke Kokmeeuwen Eelde als winterkwartier gebruiken. Het is ook spannend welk land de Kokmeeuwen in Eelde vertegenwoordigen. Dit zijn er reeds vijf, namelijk Denemarken, Nederland, Finland Estland en Litouwen. Ook het aantal Kokmeeuwen met ringen is vrij hoog.

Tot nu toe zijn er 10 ringen afgelezen. Tenslotte is het een uitdaging om een metalen ring af te lezen.

Oproep

Ook in uw dorp of stad zijn waarschijnlijk Kokmeeuwen met ringen af te lezen. Mogelijk bent u ook benieuwd naar waar de meeuwen in het park vandaan komen, hoe lang ze blijven, wanneer ze aankomen of vertrekken. Indien u een geringde Kokmeeuw afleest, dan kunt u de waarneming sturen naar: Vogeltrekstation, Postbus 40, 6666 ZG Heteren. Dit alles onder vermelding van plaats en datum van aflezing, liefst ook leeftijd van de vogel (verenkleed), naam en adres van de afzender en andere bijzonderheden.

Tenslotte wil ik Klaas van Dijk en Frank Majoor bedanken voor het opsturen van waarnemingen en het kritisch doornemen van dit artikel.

Summary: Ringed Black-headed Gulls *Larus ridibundus* at Eelde in winter

Of ten ringed wintering Black-headed Gulls in the village of Eelde, ring numbers were routinely read with spotting scope or binocular. Three were ringed in Denmark, one in Estonia, one in Lithuania, one in Finland and four in The Netherlands (Table 1 and 2). Among the Dutch birds, only a single individual was ringed as a nestling, the other three were captured in winter and may have originated from the Baltic as well. Some birds showed a high site fidelity, returning to Eelde each winter and staying there from early August (1Y5), early November (3556894) or early December (3501571) through mid-February or early March. Other birds were more mobile (with other observations in the city of Groningen) or were seen only once or twice.

Literatuur

van Dijk K. & Majoor F. 1995 Aflezen van metalen ringen bij Kokmeeuwen in Groningen en het Gooi. Vogeljaar 43: 145-154.

Adres: Landsteinerweg 7, 9761 HD Eelde.

